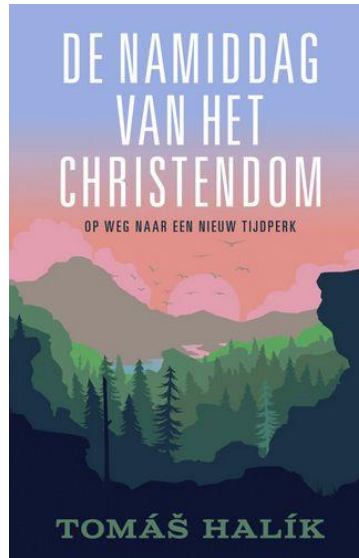

Regenboogkerk, zondag 28 juli 2024

Breed-Protestantse Gemeente Hilversum

*Thema: De namiddag van het Christendom –
op weg naar een nieuw tijdperk.
Meedenken met Tomáš Halík*

Inleiding

In onze nieuwsbrief heeft gestaan dat het vanmorgen zou gaan over een boek van een Tsjechische Rooms-katholieke theoloog. Toen heeft u mogelijk gedacht: 'dat gaat moeilijk worden!' Toch heeft u het aangedurfd hier te komen. Maar ter geruststelling: we gaan vanmorgen onze uiterste best doen het begrijpelijk te houden en ook concreet. We hebben één schriftlezing, uit de eerste brief van Johannes. Een tekstgedeelte, door Thomas Halik zelf genoemd als een kern van de Bijbel. Daarnaast hebben we twee korte bijdrages van mensen die onlangs meededen aan een leeskring rond dat boek van Halik: Douwe Kamstra en Henk Koster. Zo wordt het een dienst niet met één, niet met twee, maar met drie brandpunten: allereerst de Schrift, dan een recent boek van een spraakmakende theoloog, en ten derde twee reacties uit ons midden. Die drie elementen gaan we samenbrengen.

Overweging

Welke inspiratie kunnen wij vinden in dat recente boek van Tomáš Halík? Heel wat, zo is al eerder gebleken in deze dienst. Douwe Kamstra voelt zich door dit boek geïnspireerd om verder na te denken over de vraag hoe we ons kunnen verhouden tot onze gesecculariseerde samenleving. Hij haalt een citaat aan over twijfel als de noodzakelijke broer van het geloof. En hij ziet hoe Halík een weg probeert te gaan tussen trouw blijven aan je wortels en open staan voor de toekomst. Henk Koster

haalt uit het boek vooral de aandacht voor mensen die anders of niet geloven. En dat geloof, hoop en liefde concreet gemaakt mogen worden in het dagelijks leven. Maar hij heeft ook nog een kritische vraag: wordt het in dit boek niet een *prestatie* om christelijk te leven?

Wat ik deze overweging zal doen is de drieslag aanhouden die we ook in onze leeskring hebben gevolgd, namelijk *verleden – heden – toekomst*. Dus: waar komen we vandaan? Wat speelt er nú? En welke weg kunnen we in de toekomst gaan? Elk van die drie vragen komt uitgebreid aan bod in het boek van Halík. Op die manier zullen ook de aanzetten en vragen van Douwe en Henk weer langs komen.

Maar eerst nog één opmerking vooraf: Tomás Halík stamt uit Tsjechië. Dat behoort momenteel samen met het Oosten van Duitsland en met Nederland tot de meest gesecculariseerde gebieden in Europa. In deze drie streken vullen heel veel mensen 'geen' in als ze bij een enquête invullen welk geloof ze aanhangen. Dit gegeven maakt dat Halík juist in ons taalgebied een graag gelezen auteur is, niet alleen bij Rooms-Katholieken maar ook bij Protestanten. Hij deelt onze context. Wat hij schrijft is herkenbaar.

Laten we beginnen met het verleden, waar we vandaan komen. Het christendom is ooit begonnen als een van de vele loten aan een veelkleurig Jodendom. Het is een beweging van navolgers van Jezus, door Lucas 'mensen van de weg' genoemd. Een nieuwe fase begint enkele eeuwen later als mede dankzij keizer Constantijn het christelijk geloof uitgroeit tot staatsgodsdienst in het laat-Romeinse rijk. Dat had niemand ten tijde van Jezus en vlak daarna kunnen zien aankomen... Dit leidde uiteindelijk tot het christelijke Europa, waarin kerk en macht elkaar versterkten: het *Corpus Christianum*. Het geloof domineerde over de wetenschap, theologie was de koningin van de wetenschappen. Dan komt met de Reformatie de eerste scheur in de eenheid van de westerse christenheid. Vanaf dat moment gaan ook wetenschap en politiek zich langzaam maar zeker losmaken van kerk en theologie. Het tijdperk van de Verlichting treedt aan. Kerk en staat, wetenschap en geloof, worden gescheiden domeinen. Daarmee zijn we in een tijdperk gekomen dat radicaal anders is dan de Middeleeuwen. Voor iemand uit de middeleeuwen verwees alles in het leven naar God. Het was ondenkbaar om niet gelovig te zijn. Maar meer en meer wordt onder invloed van de Verlichting de bewijslast omgedraaid. Dat gebeurt eerst in kringen van kunstenaars en wetenschappers. Zij zijn de voorlopers. Maar nu geldt algemeen: wie gelooft dient dat te rechtvaardigen. Meestal wordt nu gezegd: wie *nog* gelooft...

Dit alles schetst Tomás Halík in zijn boek. Een bekend verhaal waarmee wij met enkele reuzenstappen aangekomen zijn bij onze eigen tijd. Een tijd waarin geloof niet meer iets is dat heel het leven doordrenkt, maar iets dat vooral ook een persoonlijke keuze is geworden. Dit alles laat ook ons zoals wij hier aanwezig zijn niet onberoerd. Ook wij ervaren de trekkracht van al die mensen die zeggen: geloven is een privé-zaak en hoort achter de voordeur. Ooit was het zo dat ons geloof mede gedragen werd door een soort van vanzelfsprekendheid. Velen van ons hier aanwezig hebben nog de tijd van de verzuiling meegemaakt. Het hielp dat gezin en school en kerk en ook nog andere organisaties allemaal één waren. Voor onze kinderen en kleinkinderen is dat geheel anders geworden. Het geloof is als het ware dakloos geworden. Er is geen vanzelfsprekende bedding meer waarin geloof als vanzelf wordt ingeademd en kan worden doorgegeven.

We durven de gedachte toe te laten dat we het geloof ook niet hadden kunnen meekrijgen. Dat het niet op ons pad was gekomen en God voor ons geen levende

realiteit was geworden. We durven de gedachte toe te laten dat, als onze wieg in Thailand had gestaan, dat we dan als vanzelf een boeddhist waren geweest. Wat kunnen we, zo vraagt Halík zich met ons af, doen in deze situatie? Veel mensen kiezen voor een weg naar achteren, naar het verleden. In vormen van fundamentalisme. Of ze kiezen voor een vorm van geloof waarin we het gesprek met wetenschap en filosofie opgeven. Dan worden geloof en kerk als een reservaat buiten de gewone werkelijkheid. Halík noemt die twee mogelijkheden, fundamentalisme en fideïsme. Maar zoals Douwe Kamstra opmerkte: hij wijst ze beiden af en zoekt een derde weg.

Daar wil ik even bij stil staan, bij die derde weg. Er staat hier iets op het spel voor ons als verzamelde gemeente die bezig is om niet alleen qua bestuur maar ook echt met het hart één te worden. Wij noemen onszelf 'Breed-protestants'. Maar wat betekent dat eigenlijk? Durven we het aan om dat ook inhoudelijk te vullen? Gaan we ook samen zoeken naar een brede theologie die het houdt? Die ons helpt om God te vinden in onze werkelijkheid, in ons eigen leven? Een theologie die ons de moed geeft om onbekommerd te spreken over God in ons midden? En wat Jezus daarmee te maken heeft? En wat de Geest vandaag de dag doet? Het zou niet best zijn als dit soort vragen alleen op zondagmorgen gesteld worden en we er verder niets mee doen. Dat we er verder niet het gesprek over aangaan. Kan het ook anders? Worden er straks in ons najaarsprogramma momenten van gesprek aangeboden? Over een derde weg?

En zo zaten we ook een paar weken terug tweemaal rond een huiskamertafel met een kleine groep rond dat boek van Halík. Een boek dat afscheid neemt van oude dingen die geen toekomst hebben. Een boek dat een poging doet zo te spreken dat we er hier en nu weer een beetje moed in krijgen, weer een beetje plezier in de wondere wereld van de Geest. Een boek dat ook suggesties doet hoe we mogelijk – ook hier in Hilversum? – verder zouden kunnen gaan. Tomás Halík heeft bij dit alles natuurlijk wel een bron. Hij verwijst vaak naar uitspraken van onze huidige Paus, daar is hij Rooms-Katholiek voor. Maar hij verwijst ook vaak naar Bijbelteksten. Onder andere naar die tekst uit de eerste brief van Johannes.

Die tekst begint met: *“laten wij elkaar liefhebben, want de liefde komt uit God voort”* en eindigt zo: *“Wie in de liefde blijft, blijft in God, en God blijft in hem”*. Met een tekst als deze valt of staat het hele betoog van Tomás Halík. Hier draait het ten diepste om in zijn boek: we worden geen christenen door eerst met ons verstand in het bestaan van God te gaan geloven, maar, zoals Johannes zegt, doordat we *‘de liefde leren kennen die God voor ons heeft’*, en dat we ons daaraan toevertrouwen. Dus niet: we moeten eerst in Gods bestaan geloven voordat we in Gods liefde kunnen geloven. Nee, het is andersom, wie zich op de weg van de liefde begeeft die gaat ervaren wie God is. Die merkt dat er een adres is voor haar of zijn gebed.

Natuurlijk, het is een keus die Halík maakt uit de Schrift. Maar het is wel een beredeneerde keuze. Het is ook een keuze waarmee Halík afstand neemt van een deel van zijn eigen Rooms-Katholieke theologische traditie. Want op de daarbij behorende seminaries wordt nog steeds op deze manier onderricht gegeven: dat je eerst op een filosofische manier leert wie en wat God is – dus over zijn almacht en noem maar op - en dat je pas daarna leert wie God als de Vader van Jezus is. Helemaal fout!, zegt Halík. Zo komen we nooit uit bij de beweeglijke God van de Bijbel. De God die niet samenvalt met onze werkelijkheid maar die toch in alles te

vinden is. De God die we vinden in een roep van liefde. In verlangen. En we hadden dat kunnen weten bijvoorbeeld uit die eerste brief van Johannes. Dat is breed. Dat is niet alleen in de kerk te vinden. Zoals Henk Koster opmerkte: gelovigen hebben geen streepje voor op ongelovigen, maar zij worden opgeroepen 'meer te doen dan het gewone'. En daarbij kunnen zij samen werken en samen gaan met iedere ander die dat ook doet. Henk vraagt zich, zo hebben we gehoord, ook af of er niet een valkuil zit in het boek. Dat geloven toch weer een soort prestatie wordt. Ik heb mijn eigen aantekeningen bij het boek helemaal doorgelezen, maar heb niet een passage kunnen vinden die dat bevestigt of tegenspreekt. Daarmee is het dus een vraag die we ooit aan Tomás Halík zelf zouden moeten stellen: wordt in jouw visie geloof toch weer niet een prestatie? Ik ben heel benieuwd wat hij daarop zou antwoorden.

Voor dit moment wil ik er nog iets aan toevoegen over het Godsbeeld van Tomás Halík. Hij zegt: De God in wie we mogen geloven is geen objectief wezen. God is niet zo maar aan te wijzen, is ook geen toegevoegd mysterie. Hij schrijft: "Luisterend naar de werkelijkheid van het leven, ervaar ik het leven als een oproep waarop ik antwoord in het gebed". En dan vermoeden we daarin ook God, als een eigen persoon.

Dat is natuurlijk geen echt godsbewijs. Een gelovige en een ongelovige staan beiden in dezelfde werkelijkheid. En toch durft de één in en achter de werkelijkheid iets van God te vermoeden terwijl de ander zegt: dat moet je niet doen, dan geef je je zelfstandige mens-zijn op.

Halík sluit zich dan aan bij het denken van kerkvader Augustinus: geloof is niet alleen een overtuiging, maar ook een daad die onlosmakelijk verbonden is met hoop en met liefde: geloof omvat ook de passie van het verlangen. Een gelovige kijkt diep in zijn of haar hart en treft daar een verlangen aan dat God er is. Is dat een bewijs van God in de strikte zin van het woord? Nee. Maar waarom, zo zegt Halík, waarom zou dorst het bestaan van een bron in twijfel moeten trekken? Waarom zou het verlangen naar God minder waar zijn dan de wens dat God niet bestaat?

Zo cirkelt Tomás Halík op een voor ons herkenbare manier om het geheim van God heen. Het gaat om een verlangen. Om een vermoeden dat voor een mens tot zekerheid worden kan, maar nooit zo dat je er een ander mee om de oren zou kunnen gaan slaan.

Verlangen en zekerheid vechten binnen onszelf om de voorrang. Het hoort bij onze tijd dat je die strijd ook binnen jezelf durft toe te laten. Hierbij horen ook de door Douwe Kamstra aangehaalde zinnen, over geloof en twijfel als twee broers, met dit citaat: *'als we consequent zijn op de weg van de twijfel, dan zal die weg ons ook leren twifelen aan onze twijfels'*.

Het boek van Tomás Halík zegt ook iets over de toekomst. Of beter gezegd over mogelijke manieren van toekomst. Dat deel van het boek is, zo is door anderen opgemerkt, misschien wel het meest zwakke deel van het boek. Het blijft bij schetsen. Maar kan dat wel anders? Halík benoemt aan het eind van zijn boek een aantal manieren van kerkzijn die zouden kunnen passen bij de komende tijd. Hij heeft het dan over kerk zijn als *volk van God onderweg*. Of de kerk als een *school van wijsheid*. Of de kerk als een *veldhospitaal*. Of de kerk die radicaal afstand doet van het oude model van verschillende parochies, en die in plaats daarvan verschillende *spirituele centra* op gaat richten.

Best een spannend idee, om op die manieren tegen kerk-zijn aan te kijken. Is er een beeld dat zou kunnen passen bij ons als kerk in Hilversum? Bij ons als breed-

protestantse wijkgemeente? Wat komt op onze weg? Wat past bij ons en onze mogelijkheden? Dat is niet iets om vanaf de kansel een antwoord op te geven, dat is voor vormen van gemeenteberaad de komende jaren.

Ik sluit af met enkele zinnen op één van de laatste bladzijden van het boek. Daar spreekt hij over de noodzaak van een *nieuwe reformatie*. Een nieuw denken dat serieus neemt wat op enkele plaatsen in het Nieuwe Testament verwoord wordt, namelijk dat Christus staat voor de allesdoordringende kracht van God. En dan schrijft Halík het volgende:

Laten we Jezus zoeken en herkennen aan zijn stem, zoals eens Maria Magdalena. Laten we Hem zoeken in de vreemdeling onderweg, zoals de leerlingen die naar Emmaüs gingen.

Laten we hem zoeken in de wonden van onze wereld, zoals de apostel Thomas deed.

Laten we Hem overal zoeken waar Hij door de gesloten deuren van de angst heen komt.

Laten we Hem overal zoeken waar Hij het geschenk van vergeving en een nieuw begin brengt

ds. Erik van Halsema